

ความรู้และการปฏิบัติด้านการจัดการสวนป่าไม้สักของเกษตรกรรายย่อย  
ในพื้นที่อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน

Knowledge and Practices of Management of Teak Plantation of  
Small Farmers in Chiangklang District, Nan Province

วรรณพร พยอม\* รัชณี โพธิแทน ดำรง พิพัฒน์วัฒนากุล

Wannaporn Payom\*, Ratchanee Pothitan, Damrong Pipatwattanakul

สาขาวิชาการบริหารทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์\*<sup>2,3</sup>

Forest Resource and Environmental Administration Forestry Kasetsart University

Wannaporn.f76@gmail.com

Received: February 11, 2022

Revised: April 25, 2022

Accepted: May 6, 2022

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาสภาพเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรรายย่อยผู้ปลูกสวนป่าไม้สักในพื้นที่อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน (2) ศึกษาสถานภาพการปลูกสวนป่าไม้สักของเกษตรกรรายย่อยในพื้นที่อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน (3) เพื่อประเมินความรู้และการปฏิบัติด้านการจัดการสวนป่าไม้สักของเกษตรกรรายย่อยในพื้นที่อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน โดยกำหนดประชากร คือ ผู้ปลูกสวนป่าไม้สักเชิงเดี่ยวที่มีพื้นที่ไม่เกิน 10 ไร่ ในพื้นที่อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน ได้แก่ หมู่บ้านสลี วังทอง ตัดใหม่ หนองผุก ศรีอุดม และเด่นธราฯ เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 3 ราย และใช้แบบสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จำนวน 40 ราย วิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ และใช้สถิติเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ร้อยละ 57.5 อายุเฉลี่ย 61.6 ปี จบการศึกษาสูงสุดระดับประถมศึกษา ร้อยละ 77.5 มีรายได้สุทธิเฉลี่ย 14,687.0 บาทต่อครัวเรือนต่อปี มีรายจ่ายในการทำสวนป่าโดยเฉลี่ย 2,602.5 บาทต่อครัวเรือนต่อปี พื้นที่สวนป่ารวม 102 ไร่ 300 ตารางวา ร้อยละ 62.9 มีเอกสารสิทธิ์เป็นโฉนดที่ดิน ส่วนใหญ่มีขนาดสวนป่าไม้สัก 1-3 ไร่ ร้อยละ 74.4 อายุสวนป่าโดยเฉลี่ย 15.3 ปี ปลูกเพื่อขายไม้ ร้อยละ 72.1 ปลูกเพื่อใช้สอย ร้อยละ 23.3 เกษตรกรรายย่อยมีระดับความรู้ในการจัดการสวนป่าไม้สัก ระดับปานกลาง ร้อยละ 65.0 และมีระดับการปฏิบัติด้านการจัดการสวนป่าไม้สัก ระดับปานกลาง ร้อยละ 80.0 แม้นเกษตรกรรายย่อยจะมีความรู้ในการจัดการสวนป่าไม้สัก แต่ในความเป็นจริงยังมีความเข้าใจผิด และมองข้ามความสำคัญในการจัดการสวนป่า จึงส่งผลให้ไม่มีการดำเนินการจัดการสวนป่าไม้สักอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ส่งผลให้ต้นสักโตช้าและมีขนาดเล็ก เมื่อเกษตรกรต้องการตัดไม้ขายทำให้ได้รายได้ที่ค่อนข้างต่ำ ปัญหาสำคัญ คือ เกษตรกรไม่ทราบราคาซื้อขายไม้สักในตลาดที่แท้จริง จึงไม่มีโอกาสในการต่อรองราคากับผู้รับซื้อไม้ ซึ่งอาจเป็นสาเหตุสำคัญที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพื้นที่จากการปลูกสวนป่าไม้สักเป็นการปลูกพืชเกษตรเชิงเดี่ยว หรือการใช้ประโยชน์อื่นแทน

คำสำคัญ: ความรู้ การปฏิบัติ การจัดการสวนป่าไม้สัก เกษตรกรรายย่อย

### Abstract

The purpose of this research was (1) to study the economic and social conditions of Teak Plantation of Small Farmers in Chiangklang District, Nan Province (2) to investigate the status of Small Farmers in Chiangklang District, Nan Province (3) to assess the knowledge and practices of management of teak plantation of small farmers in Chiang Klang District, Nan Province. The population were those who plant monoecious teak plantations with an area of not more than 10 rai in Chiang Klang district, Nan province, namely, Salee Village, Wang Thong, Tut Mai, Nong Phuk, Sri Udom, and Dentara. Data were collected with in-depth interviews with 3 key informants and an interview form with 40 purposive sampled informants. The data were analyzed by statistical package program using descriptive statistics.

The results showed that most small farmers were male, 57.5%, 61.6 years in average, 77.5% primary school as educational background, and with 14,687.00 baht average net income per household per year. The average expenditure on planting forests was 2,602.50 baht per household per year. Forest plantation area totaling 102 rai 300 square wah or 62.9 % with title deeds. Most of them had teak plantation size 1-3 rai or 74.4%, with 15.3 years in average plantation age, 72.1% planted for sale, and 23.3% for use. The small farmers had knowledge about teak plantation management at a moderate level or 65.0%, and about teak plantation management practice at a moderate level or 80.0%. Although they knew teak plantation management, there were still misunderstandings and overlooks about the importance of forest plantation management. As a result, there is no severe and continuous management of the teak plantation, resulting in slow growth and the small size of teak trees. When farmers want to cut down trees for sale, they earn relatively low incomes. The critical problem is farmers do not know the actual market price of teak and, therefore, have no chance of the price negotiating with wood buyers, which may be the main reason leading to the change of land from teak plantation to monoculture or the use of other benefits instead.

**Keywords:** Knowledge, Practices, Management of Teak Plantation, Small Farmers

### บทนำ

ไม้สักจัดเป็นไม้มีค่าทางเศรษฐกิจที่สำคัญชนิดหนึ่ง ซึ่งในอดีตประเทศไทยเคยส่งออกไม้สักเป็นสินค้าสร้างรายได้ให้แก่ประเทศชาติอย่างมหาศาล ด้วยคุณสมบัติทางกายภาพและชีวภาพที่มีความแข็งแรง ทนทานต่อโรคและแมลง กอปรกับความสวยงามของเนื้อไม้ จึงทำให้ไม้สักได้รับความนิยมในการนำไปสร้างบ้าน หรือทำเป็นผลิตภัณฑ์เฟอร์นิเจอร์ต่าง ๆ โดยรัฐบาลมีความพยายามในการส่งเสริมให้ภาคเอกชนและภาคประชาชนหันมาปลูกไม้มีค่าทางเศรษฐกิจในที่ดินกรรมสิทธิ์ของตนเอง และในปี พ.ศ. 2561 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบและผลักดันให้ไม้มีค่าทางเศรษฐกิจสามารถใช้เป็นหลักค้ำประกันเพื่อกู้ยืมเงิน (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2561ก) และมีการส่งเสริมให้เกิดโครงการชุมชนไม้มีค่าเพื่อสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนหรือเกษตรกรรายย่อยหันมาปลูกไม้มีค่าเพิ่มมากขึ้น เพื่อเป็นการสร้างรายได้ที่มั่นคง

(สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2561ข) โดยไม้สักจัดเป็นหนึ่งในชนิดไม้มีค่าทางเศรษฐกิจที่ได้รับการส่งเสริมด้วย แต่เนื่องจากไม้สักเป็นชนิดไม้ที่มีอัตราการเติบโตในระยะปานกลาง จึงทำให้มีรอบตัดฟันที่ยาวนาน (ส่วนปลูกป่าภาคเอกชน, 2553) ดังนั้น จึงต้องใช้ระยะเวลาอันยาวนานพอสมควรกว่าจะได้เนื้อไม้ที่เหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์ ซึ่งสวนทางกับความต้องการในการใช้ไม้สักที่ยังคงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ปัญหาปริมาณไม้สักในประเทศที่ไม่สมดุลและไม่เพียงพอต่อความต้องการในการใช้ประโยชน์ ส่วนหนึ่งเกิดจากวิธีการปลูกและการจัดการของเกษตรกรรายย่อย ซึ่งอาจส่งผลให้ไม้สักที่ได้จากการปลูกมีขนาดเล็ก ไม่มีคุณภาพ จึงไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของตลาดและไม่สามารถนำไม้ดังกล่าวเข้าสู่ตลาดอุตสาหกรรมไม้ขนาดใหญ่ได้ ประกอบกับระยะเวลาในการรอคอยที่กว่าจะถึงรอบตัดฟันซึ่งอาจนานเกินกว่าที่เกษตรกรรายย่อยจะรอคอยได้ ทำให้เกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่เลือกตัดไม้สักออกก่อนถึงรอบตัดฟัน ไม้สักที่ได้จึงมีขนาดเล็กและตอบสนองได้เพียงโรงงานอุตสาหกรรมไม้ขนาดเล็กเพื่อประกอบเป็นชิ้นส่วนเฟอร์นิเจอร์เท่านั้น เมื่อเกษตรกรรายย่อยเลือกตัดไม้สักที่มีขนาดเล็กจึงส่งผลในเรื่องรายได้หรือผลตอบแทนที่ได้น้อยเกินไปเมื่อเทียบกับระยะรอคอยผลผลิต และเพื่อให้เกิดความเข้าใจในวิธีการปลูก การจัดการสวนป่าไม้สักของเกษตรกรรายย่อย รวมถึงสาเหตุและปัญหาที่เกิดขึ้น จึงทำให้ผู้วิจัยจึงเลือกทำการศึกษาถึงสภาพเศรษฐกิจ และสังคมทั่วไป สถานภาพที่เกี่ยวข้องกับการปลูกสวนป่าไม้สัก ความรู้ในการปลูกและการจัดการสวนป่า รวมถึงการปฏิบัติในด้านการจัดการสวนป่าไม้สักของเกษตรกรรายย่อยในพื้นที่อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การปลูกไม้สัก และมีจำนวนเกษตรกรรายย่อยที่ปลูกไม้สักในรูปแบบสวนป่าอยู่จำนวนหนึ่ง กอปรกับเป็นหนึ่งในพื้นที่เป้าหมายตามโครงการชุมชนไม้มีค่าอีกด้วย โดยผู้วิจัยคาดหวังว่า ข้อมูลที่ได้จะสะท้อนให้เห็นถึงสถานการณ์การปลูก การจัดการสวนป่าของเกษตรกรรายย่อย รวมถึงปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริงในพื้นที่ เพื่อจะนำไปสู่การพัฒนาแนวทางการจัดการสวนป่าไม้สักของเกษตรกรรายย่อยให้เกิดความจริงจังและต่อเนื่อง สามารถพัฒนางานด้านการปลูกและการจัดการสวนป่าสู่การสร้างอาชีพและรายได้ที่มั่นคงให้แก่ประชาชน ผลักดันให้ไม้สักเป็นสินค้าส่งออกที่สร้างรายได้ให้แก่ประเทศ รวมถึงประโยชน์ในทางระบบนิเวศเพื่อการเพิ่มพื้นที่ป่าเศรษฐกิจและเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้โลกต่อไป

### วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพเศรษฐกิจ และสังคม ของเกษตรกรรายย่อยในพื้นที่อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน
2. เพื่อศึกษาสถานภาพการปลูกสวนป่าไม้สักของเกษตรกรรายย่อยในพื้นที่อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน
3. เพื่อประเมินความรู้และการปฏิบัติด้านการจัดการสวนป่าไม้สักของเกษตรกรรายย่อยในพื้นที่อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน

### วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ร่วมกับระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) คือ เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพก่อนเพื่อให้ได้ข้อมูลและประเด็นปัญหาจากการวิจัยเชิงคุณภาพมาสร้างเป็นประเด็นคำถามในการวิจัยเชิงปริมาณในรูปแบบของการสำรวจด้วยแบบสัมภาษณ์

#### 1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ เกษตรกรรายย่อยผู้ปลูกสวนป่าไม้สักเชิงเดี่ยวในพื้นที่ไม่เกิน 10 ไร่ ในพื้นที่ 6 หมู่บ้านเป้าหมายตามโครงการชุมชนไม้มีค่า ได้แก่ บ้านสลี บ้านวังทอง บ้านตัดใหม่ บ้านหนองผุก บ้านศรีอุดม และบ้านเด่นธรา อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน ซึ่งจากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นพบว่า มีเกษตรกรรายย่อย

ซึ่งเป็นประชากรเป้าหมายทั้งหมด 40 ราย และเนื่องจากมีประชากรจำนวนน้อยราย ผู้วิจัยจึงทำการศึกษาทั้งหมดโดยใช้วิธีการแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

## 2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ คือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structure Interview) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) จำนวน 3 ราย ได้แก่ เกษตรกรรายย่อยผู้ปลูกสวนป่าไม้สัก นายหน้าซื้อขายไม้สัก และเจ้าหน้าที่สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน สำหรับเครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Interview) และแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structure Interview) ใช้ในการสัมภาษณ์เกษตรกรรายย่อยจำนวน 40 ราย ทั้งนี้ ก่อนการใช้เครื่องมือได้มีการทดสอบค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือซึ่งมีค่า 0.77 แบบสัมภาษณ์แบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกรรายย่อยผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา รายได้สุทธิ

ตอนที่ 2 สถานภาพในการปลูกสวนป่าไม้สัก ได้แก่ จำนวนแปลงปลูก จำนวนพื้นที่ปลูกสวนป่าประเภทที่ดินที่ใช้ปลูกสวนป่าอายุไม้สัก การขึ้นทะเบียนสวนป่าไม้สัก และการใช้ประโยชน์ไม้สัก

ตอนที่ 3 ความรู้เกี่ยวกับการจัดการสวนป่าไม้สัก จำนวน 42 ข้อ เป็นคำถามแบบเลือกตอบ 2 ตัวเลือก คือ ถูกหรือผิด ถ้าตอบถูกให้ 1 คะแนน และถ้าตอบผิดให้ 0 คะแนน สำหรับการแปลผลแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ

|               |                       |
|---------------|-----------------------|
| 0 – 14 คะแนน  | มีความรู้ระดับน้อย    |
| 15 – 28 คะแนน | มีความรู้ระดับปานกลาง |
| 29 – 42 คะแนน | มีความรู้ระดับมาก     |

ตอนที่ 4 การปฏิบัติของเกษตรกรรายย่อยต่อการจัดการสวนป่าไม้สักของเกษตรกรรายย่อยจำนวน 17 ข้อ โดยผู้ที่มีการปฏิบัติให้ 1 คะแนน และผู้ที่ไม่ปฏิบัติให้ 0 คะแนน โดยแบ่งระดับการปฏิบัติเป็น 3 ระดับ คือ

|                  |                          |
|------------------|--------------------------|
| 11.4 – 17 คะแนน  | มีการปฏิบัติระดับมาก     |
| 5.7 – 11.3 คะแนน | มีการปฏิบัติระดับปานกลาง |
| 0 – 5.6 คะแนน    | มีการปฏิบัติระดับน้อย    |

## 3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงเดือน กรกฎาคม 2562 ถึง กันยายน 2562 โดยทำการสำรวจด้วยแบบสัมภาษณ์ทั้งหมด 40 ชุด และทำการเก็บข้อมูลสำเร็จทั้งหมด 40 ชุด คิดเป็นร้อยละ 100 เนื่องจากประชากรมีความเจาะจงเฉพาะกลุ่ม

## 4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อคำนวณหาค่าสถิติ ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าต่ำสุด (Minimum) ค่าสูงสุด (Maximum) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่อบรรยายข้อมูลในเชิงสถิติพรรณนา (Descriptive Statistics)

## ผลการวิจัย

### 1. สภาพเศรษฐกิจ และสังคมของเกษตรกรรายย่อยที่ทำการปลูกสวนป่าไม้สักในพื้นที่อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน

เกษตรกรรายย่อยที่ทำการปลูกสวนป่าไม้สัก ในพื้นที่ 6 หมู่บ้านเป้าหมาย ในท้องที่อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน จำนวนทั้งหมด 40 ราย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

เกษตรกรรายย่อยที่ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เป็นหัวหน้าครัวเรือน (ร้อยละ 65.0) เป็นเพศชาย ร้อยละ 57.5 และ เพศหญิง ร้อยละ 42.5 โดยมีอายุอยู่ในช่วง 61–70 ปี ร้อยละ 42.5 รองลงมาคือ อายุ 51–60 ปี ร้อยละ 32.5 และมีอายุเฉลี่ย 61.6 ปี อายุมากที่สุด คือ 87 ปี และอายุน้อยที่สุด คือ 43 ปี ซึ่งส่วนใหญ่จบการศึกษาสูงสุดในระดับประถมศึกษา ร้อยละ 77.5 รองลงมาคือ ระดับอนุปริญญา/วิชาชีพ ร้อยละ 10.0

การประกอบอาชีพของครัวเรือน พบว่า ในหนึ่งครัวเรือนมีการประกอบอาชีพหลายอย่าง ซึ่งเมื่อคิดจากฐานเกษตรกรรายย่อยที่สัมภาษณ์ทั้งหมด พบว่า ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ร้อยละ 40.0 เช่น การทำนาและปลูกพืชหลังนา การทำสวนผลไม้ การทำสวนยางพารา การทำเกษตรผสมผสาน เลี้ยงสัตว์ และสวนป่าไม้เศรษฐกิจ เป็นต้น รองลงมาคือ อาชีพรับจ้าง ร้อยละ 30.0 อาชีพรับราชการ ร้อยละ 27.5 อาชีพลูกจ้างบริษัทหรือรัฐวิสาหกิจ ร้อยละ 22.5 อาชีพค้าขาย ร้อยละ 15.0 และอาชีพผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ร้อยละ 5.0 นอกจากนี้ยังพบว่า มีเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายถึง ร้อยละ 35.0 มีรายได้จากการส่งเงินของลูกหลาน สอดคล้องกับกลุ่มอายุส่วนใหญ่ที่เป็นผู้สูงอายุ

รายได้ครัวเรือนในรอบปี พบว่า เกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่มีรายได้ครัวเรือนอยู่ในช่วง 100,000–300,000 บาทต่อครัวเรือนต่อปี คิดเป็นร้อยละ 30.0 เกษตรกรรายย่อยมีรายได้ครัวเรือนเฉลี่ย 282,265.0 บาทต่อครัวเรือนต่อปี ส่วนใหญ่มีรายจ่ายอยู่ในช่วง ไม่เกิน 100,000 บาทต่อครัวเรือนต่อปี รายจ่ายครัวเรือนเฉลี่ย 135,665.0 บาทต่อครัวเรือนต่อปี โดยมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยจากการทำสวนป่า 2,602.5 บาทต่อครัวเรือนต่อปี สูงสุด 7,500 บาทต่อครัวเรือนต่อปี ต่ำสุด 500 บาทต่อครัวเรือนต่อปี ซึ่งเป็นค่าจ้างในการตัดหญ้า และค่าน้ำมันสำหรับเครื่องตัดหญ้า ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขนาดพื้นที่สวนป่าของเกษตรกรรายย่อย

### 2. สถานภาพการปลูกสวนป่าไม้สักของเกษตรกรรายย่อยในพื้นที่อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน

สำหรับข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสถานภาพสวนป่าไม้สัก พบว่า ในพื้นที่ศึกษามีจำนวนแปลงปลูกสวนป่าไม้สักทั้งสิ้น 43 แปลง คิดเป็นขนาดพื้นที่ทั้งหมดที่ทำการปลูกสวนป่าไม้สักจำนวนรวม 102 ไร่ 300 ตารางวา โดยประเภทที่ดินของแปลงสวนป่าไม้สักส่วนใหญ่เป็นที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ์ที่ดินเป็นโฉนดที่ดิน ร้อยละ 62.9 และส่วนใหญ่เกษตรกรรายย่อยจะทำการปลูกสวนป่าไม้สักในแปลงมีขนาดสวนป่าไม้สักประมาณ 1-3 ไร่ ร้อยละ 74.4 และเกษตรกรรายย่อยกว่าร้อยละ 90.69 มีแปลงปลูกสวนป่าไม้สักครั้งแรก อายุสวนป่าโดยเฉลี่ย 15.3 ปี สำหรับข้อมูลการขึ้นทะเบียนสวนป่าพบว่า ร้อยละ 90.0 ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนสวนป่า และการใช้ประโยชน์ไม้สัก พบว่า เกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่ปลูกสัก เพื่อขายไม้ในอนาคต ร้อยละ 72.1 ปลูกเพื่อใช้สอยในครัวเรือน การก่อสร้างหรือซ่อมแซม ร้อยละ 23.3 และทั้งใช้และขาย ร้อยละ 4.6

### 3. ความรู้ของเกษตรกรรายย่อยด้านการจัดการสวนป่าไม้สักในพื้นที่อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน

เกษตรกรรายย่อยที่ทำการปลูกสร้างสวนป่าไม้สัก มีระดับความรู้ ความเข้าใจ ในการจัดการสวนป่าไม้สักส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 65.0 และมีความรู้ในระดับมาก ร้อยละ 35.0 โดยมีคะแนนเฉลี่ย 27.7 คะแนน จากคะแนนเต็ม 42 คะแนน คะแนนสูงสุดที่เกษตรกรรายย่อยตอบได้ คือ 36 คะแนน และคะแนนน้อยที่สุดที่เกษตรกรรายย่อยตอบได้ คือ 19 คะแนน ผลการศึกษาปรากฏตามตารางที่ 1 ดังนี้

**ตารางที่ 1** ร้อยละของระดับความรู้ของเกษตรกรรายย่อยเกี่ยวกับการปลูกและการจัดการสวนป่าไม้สัก

| ระดับความรู้ ในการปลูก<br>และจัดการสวนป่าไม้สัก | จำนวน<br>เกษตรกร | ร้อยละ | หมายเหตุ                                 |
|---|------------------|--------|--|
| ระดับน้อย (0 – 14 คะแนน)                        | 0                | 0      | ค่าเฉลี่ย 27.65 คะแนน                    |
| ระดับปานกลาง (15 – 28 คะแนน)                    | 26               | 65.0   | ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 3.785                |
| ระดับมาก (29 – 42 คะแนน)                        | 14               | 35.0   | ค่าต่ำสุด 19 คะแนน<br>ค่าสูงสุด 36 คะแนน |

จากผลการศึกษา แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปลูกและการดูแลจัดการสวนป่าไม้สัก เนื่องจากเกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่มีประสบการณ์และความคุ้นเคยกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรม จึงทำให้มีความรู้ในการตอบคำถามและสามารถนำมาปรับใช้กับการปลูกและการจัดการสวนป่าไม้สักของตนเองได้ในเบื้องต้น ส่วนใหญ่เกษตรกรรายย่อยรับรู้สภาพดินที่เหมาะสมต่อการปลูกไม้สักควรต้องเป็นดินร่วน มีการระบายน้ำได้ดี ไม่มีน้ำขัง เป็นต้นไม้ที่ชอบแสงแดด ซึ่งจากประสบการณ์ของเกษตรกรทำให้มีความรู้เพิ่มเติมว่า พื้นที่ที่เป็นดินร่วนปนหินซึ่งเป็นลักษณะดินที่พบได้ทั่วไปในพื้นที่ศึกษาก็สามารถปลูกสักได้ด้วยเช่นกัน ด้านการเตรียมกล้าไม้คุณภาพ พบว่าเกษตรกรรายย่อยทราบว่า กล้าไม้สักที่เกิดจากการเพาะจากเมล็ดจะมีความแข็งแรงและทนต่อสภาพแวดล้อมได้ดีกว่ากล้าไม้สักที่เกิดจากการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ ด้านการปักหลักและกำหนดระยะปลูก พบว่า เกษตรกรรายย่อยรู้ว่า การปักหลักหมายแนวเขตและการกำหนดระยะปลูกต้นสักเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างหนึ่ง และควรต้องปฏิบัติ เพราะจะทำให้ง่ายต่อการกำจัดวัชพืช การบำรุงดูแล การสำรวจการรอดตาย และมีความเป็นระเบียบสวยงาม โดยการปลูกต้นสักโดยวิธีการปลูกจากต้นกล้า หรือกล้าชำถุง จำเป็นต้องฉีกถุงดำก่อนโดยต้องไม่ทำให้ถุงฉีกขาดเพราะอาจจะกระทบต่อระบบรากที่เจริญเติบโตมาแล้วในระดับหนึ่ง การฉีกถุงก่อนจะฝังกลบจะทำให้รากกระจายและหาอาหารได้อย่างอิสระ ด้านการบำรุงรักษาแปลงปลูก เกษตรกรรายย่อยรู้ว่า ควรต้องดำเนินการกำจัดวัชพืชปีละ 2 ครั้งต่อเนื่องจนกว่าต้นกล้าจะสูงพ้นวัชพืช การทำแนวกันไฟเป็นเรื่องที่เกษตรกรรู้ว่าต้องดำเนินการเพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้ไฟทำลายต้นสักที่ปลูก การลิดกิ่ง เช่น หากมีไม้ล้มในแปลงปลูกสวนป่า เกษตรกรรายย่อยรู้ว่า ควรต้องดำเนินการนำไม้เหล่านั้นออกจากบริเวณเพื่อไม่ให้สร้างความเสียหายหรือเป็นอันตรายต่อการที่เกษตรกรต้องเข้าไปดูแลจัดการสวนป่า ทั้งนี้ เกษตรกรยังรู้ว่าควรต้องดำเนินการลิดกิ่งต้นสักที่มีการแตกกิ่งเพื่อให้ต้นสักเจริญเติบโตได้เร็ว และป้องกันกิ่งที่อาจสร้างความเสียหายแก่ต้นสักต้นอื่น และยังเป็นการเปิดช่องว่างให้แสงสามารถส่องถึงต้นสักได้มากขึ้น ด้านกฎหมาย พบว่า เกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับการใช้ไม้สักเป็นหลักทรัพย์ ค้ำประกันเงินกู้จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรได้ เป็นต้น ซึ่งข้อมูลข้างต้นเป็นชุดความรู้ที่เกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่รับรู้ได้และตอบคำถามถูกเป็นส่วนมาก

โดยข้อมูลที่สะท้อนผ่านการตอบคำถามของเกษตรกรรายย่อยดังต่อไปนี้ เป็นคำถามที่เกษตรกรรายย่อยตอบถูกในลำดับรองลงมา เช่น เกษตรกรรายย่อย รู้ว่า ลักษณะสายพันธุ์ที่ดีเป็นเรื่องที่จำเป็นต่อการปลูกไม้ป่าเชิงเศรษฐกิจ เกษตรกรรายย่อยควรทราบแหล่งที่มาของกล้าไม้ที่จะนำมาปลูกในสวนป่าของตนเอง สำหรับก่อนการปลูกควรต้องใส่ปุ๋ยคอกรองกันหลุมเพื่อให้กล้าสักได้รับธาตุอาหาร และเร่งการเจริญเติบโตให้ต้นแข็งแรง การตรวจวัดการเติบโตเป็นสิ่งที่ต้องทำเพื่อให้ทราบว่าต้นสักมีการเจริญเติบโตมากน้อยเพียงใด ซึ่งเป็นสิ่งที่เกษตรกรสามารถทำได้ด้วยตนเอง ด้านการตัดขยายระยะ พบว่า เกษตรกรรายย่อยรู้ว่า



เมื่อต้นสักโตจนมีเรือนยอดชิดติดกัน ควรต้องดำเนินการตัดต้นสักออกเพื่อเป็นการเปิดพื้นที่ให้แสง และเป็นการเพิ่มการเจริญเติบโตของต้นที่เหลือ

สำหรับผลการศึกษาที่สะท้อนให้เห็นว่า เกษตรกรรายย่อยไม่มีความรู้เกี่ยวกับต้นทุนที่ใช้ในการปลูก และการจัดการดูแล โดยเกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าการปลูกสร้างสวนป่าไม้สักในแต่ละพื้นที่มีต้นทุนในการดูแลจัดการสวนป่าเท่ากัน ซึ่งในความเป็นจริงพื้นที่ที่มีลักษณะทางกายภาพ เช่น ลักษณะดิน ปริมาณน้ำฝน พื้นที่รับแสง และอุณหภูมิต่างกัน ย่อมส่งผลต่อการเจริญเติบโตของไม้สักที่ต่างกัน ดังนั้น เพื่อให้ได้ผลผลิตไม้สักที่มีคุณภาพ ต้นสักที่ปลูกย่อมต้องได้รับการบำรุงที่ต่างกันจึงทำให้การปลูกและจัดการสวนป่าไม้สักมีต้นทุนที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ ด้านการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด พบว่า เกษตรกรเข้าใจผิดในเรื่องการปลูกพืชแซมระหว่างแถว โดยส่วนใหญ่คิดว่า ในช่วง 1-2 ปีแรกที่ทำการปลูกต้นสักไม่ควรปลูกพืชแซมระหว่างต้นสัก เพราะจะทำให้เกิดการแย่งอาหาร ซึ่งในความเป็นจริงสามารถปลูกพืชแซมระหว่างแถวที่ปลูกต้นสักได้ เนื่องจากต้นสักยังมีขนาดเล็ก มีพื้นที่ให้พืชได้รับแสงเพื่อใช้ในการเจริญเติบโต ซึ่งกว่าต้นสักจะโตและมีเรือนยอดชิดติดกันจนไม่มีช่องแสงส่องถึงพื้นนั้นก็ยังสามารถสร้างรายได้จากการปลูกพืชแซมได้ระยะหนึ่ง การปลูกซ่อม พบว่า ส่วนใหญ่ไม่มีความรู้ในเรื่องระยะเวลาการตรวจนับอัตราการรอดตายตามหลักวินัยที่ยอมรับได้ และคิดว่าเป็นเรื่องที่ไม่จำเป็นต้องปฏิบัติ ด้านการติดตามการเติบโต พบว่า เกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่คิดว่า การจดบันทึกเป็นเรื่องที่ไม่จำเป็นต้องทำ เพราะไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ ด้านกฎหมาย พบว่า เกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่เข้าใจผิดในเรื่องชนิดไม้หวงห้ามและการตัดใช้ประโยชน์ ซึ่งส่วนใหญ่คิดว่าไม้สักที่ตนเองปลูกในที่ดินประเภทใดก็ตามถือว่าเป็นไม้หวงห้าม และต้องทำการขออนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ก่อนการใช้ประโยชน์ เป็นต้น

#### 4. การปฏิบัติของเกษตรกรรายย่อยในด้านการจัดการสวนป่าไม้สักในพื้นที่อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน

เกษตรกรรายย่อยที่ทำการปลูกสวนป่าไม้สักในพื้นที่อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน มีระดับคะแนนการปฏิบัติด้านการจัดการสวนป่าไม้สักอยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 80.0 และมีระดับคะแนนการปฏิบัติด้านการจัดการสวนป่าไม้สักระดับสูง คิดเป็นร้อยละ 20.0 โดยมีคะแนนเฉลี่ย 10.5 คะแนน จากคะแนนเต็ม 17 คะแนน คะแนนสูงสุดที่เกษตรกรรายย่อยปฏิบัติได้ คือ 12 คะแนน และคะแนนน้อยที่สุดที่เกษตรกรรายย่อยปฏิบัติได้ คือ 8 คะแนน ผลการศึกษาปรากฏตามตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 2 ร้อยละการประเมินการปฏิบัติของเกษตรกรรายย่อยในด้านการจัดการสวนป่าไม้สัก.

| ระดับการปฏิบัติ                 | จำนวนเกษตรกร | ร้อยละ | หมายเหตุ                                |
|---------------------------------|--------------|--------|---|
| ระดับน้อย (0 – 5.6 คะแนน)       | 0            | 0      | ค่าเฉลี่ย 10.5 คะแนน                    |
| ระดับปานกลาง (5.7 – 11.3 คะแนน) | 32           | 80.0   | ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.037               |
| ระดับมาก (11.4 – 17 คะแนน)      | 8            | 20.0   | ค่าต่ำสุด 8 คะแนน<br>ค่าสูงสุด 12 คะแนน |

จากผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรรายย่อยที่ทำการปลูกสวนป่าไม้สักในพื้นที่อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน มีระดับคะแนนการปฏิบัติด้านการจัดการสวนป่าไม้สักอยู่ในระดับปานกลาง สืบเนื่องมาจากการที่เกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่มีความคุ้นเคยและใกล้ชิดกับการทำเกษตรกรรมจึงทำให้เกษตรกรรายย่อย

มีการปฏิบัติด้านการจัดการที่สามารถนำมาปฏิบัติจริงกับสวนป่าไม้สักของตนเองในเบื้องต้นได้ โดยผู้วิจัยแบ่งหัวข้อด้านการจัดการสวนป่าไม้สักเพื่อให้เกิดความชัดเจนในการแสดงผลการปฏิบัติ ดังนี้

การปฏิบัติด้านการจัดการสวนป่าไม้สักที่เกษตรกรรายย่อยมีการดำเนินการค่อนข้างมาก คือ การกำหนดวัตถุประสงค์ โดยเกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่กำหนดการปลูกสวนป่าไม้สักในเชิงเศรษฐกิจ กล่าวคือ เกษตรกรรายย่อยทำการปลูกสร้างสวนป่าเพื่อตัดไม้ขายในอนาคต และการใช้สอยในครัวเรือน ด้านการจัดหากำลังไม้ พบว่า เกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่มีการจัดหากำลังไม้ด้วยการซื้อกล้าจากแหล่งขายกล้าไม้ที่อำเภอท่าม่วง จังหวัดน่าน เนื่องจากเป็นร้านค้าขนาดใหญ่ มีความน่าเชื่อถือ อยู่ติดริมถนน ใกล้บ้าน จึงสะดวกต่อการขนส่ง เกษตรกรบางรายทำการคัดเลือกต้นกล้าไม้สักด้วยตนเอง ในด้านการคัดเลือกพื้นที่ก่อนการปลูกสัก เกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่เลือกปลูกสวนป่าไม้สักในพื้นที่ที่ไม่ค่อยมีน้ำ เนื่องจากเกษตรกรรู้ว่า ต้นสักไม่ชอบน้ำมากนัก ชอบพื้นที่ที่สามารถรับแสงได้มาก โดยเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ได้กังวลในเรื่องลักษณะของดิน เนื่องจากในพื้นที่ศึกษามีลักษณะที่ภูมิศาสตร์ ที่เอื้อต่อการปลูกไม้สัก และสามารถพบเห็นไม้สักที่สามารถขึ้นอยู่ตามธรรมชาติได้ ด้านการกำหนดระยะปลูกไม้สัก พบว่า เกษตรกรรายย่อยทุกรายทำการกำหนดระยะปลูกไม้สักซึ่งมีหลายระยะ ส่วนใหญ่กำหนดระยะปลูกสักที่ขนาด 2 x 2 เมตร เนื่องจาก ต้องการปลูกใกล้กันเพื่อให้ลำต้นสูง และได้จำนวนต้นที่มาก รองลงมา คือ ระยะปลูก 3 x 3 เมตร ระยะปลูก 2 x 3 เมตร ระยะปลูก 2 x 4 เมตร ระยะปลูก 5 x 4 เมตร ระยะปลูก 1.5 x 1.5 เมตร และระยะปลูก 3 x 2.5 เมตร ทั้งนี้ ก่อนการปลูกไม้สัก เกษตรกรรายย่อยทุกรายทำการกำหนดแนวปลูกและปักหลักหมายแนวปลูกก่อน โดยใช้เชือกขึงแนวตามระยะที่ตนเองกำหนด แล้วดำเนินการปักหลักหมายแนวปลูก โดยไม้หลักปักตรงบริเวณที่กำหนด ซึ่งไม้หลักที่ใช้ทำจากไม้ไผ่ เนื่องจากเป็นไม้ที่มีจำนวนมาก หาได้ง่ายในพื้นที่ศึกษา และที่สำคัญมีต้นทุนต่ำ และเนื้อไม้ไม่แข็งเกินไปสะดวกต่อการตัด สำหรับช่วงเวลาในการปลูกสวนป่าไม้สัก เกษตรกรรายย่อยเลือกปลูกสวนป่าไม้สักในช่วงฤดูฝน เนื่องจากดินมีความอ่อนตัว สะดวกต่อการขุดหลุมปลูก และไม่ต้องใช้น้ำในการรดต้นกล้า หลังจากการปลูก เกษตรกรรายย่อยจะทำการกำจัดวัชพืชโดยเฉพาะในช่วง 1-3 ปีแรก เนื่องจากต้นกล้ามีขนาดเล็ก ถ้าไม่กำจัดวัชพืช ต้นกล้าไม้สักจะโดนวัชพืชเบียดบังทำให้ต้นกล้าตายได้ เมื่อต้นสักมีความสูงพ้นต้นหญ้าหรือวัชพืชอื่น เกษตรกรจะลดความถี่ในการกำจัดวัชพืชเหลือเพียงปีละ 1-2 ครั้ง ขึ้นกับความสะดวกของเจ้าของสวนและคนรับจ้าง รวมถึงงบประมาณในการดูแลจัดการสวนป่า ด้านการป้องกันไฟป่า เนื่องจากพื้นที่ตั้งของแปลงสวนป่าไม้สักจะมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ส่วนบุคคลของคนอื่น เช่น สวนผลไม้ นาข้าว จึงจำเป็นต้องดำเนินการป้องกันเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบจากไฟป่าในภายหลัง เมื่อไม้สักมีอายุได้ประมาณ 4-5 ปี เกษตรกรรายย่อยจะเริ่มทำการลิดกิ่งโดยใช้เลื่อย และมีดพร้า เป็นเครื่องมือในการลิดกิ่ง ซึ่งหลังจากการลิดกิ่งเกษตรกรไม่ได้มีการดูแลรักษาแผลที่เกิดจากการลิดกิ่ง ทั้งนี้ เกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่มีการวางแผนหลังการเก็บเกี่ยวกับผลผลิตโดยการตัดฟัน บางส่วนจะทำการไว้หน่อเพื่อปลูกสวนป่าไม้สักต่อ บางส่วนต้องการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ไปปลูกสร้างบ้านเรือน หรือ ทำการเกษตรเชิงเดี่ยว เพราะสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ทุกปี

สำหรับการจัดการสวนป่าไม้สักที่เกษตรกรรายย่อยได้มีการดำเนินการค่อนข้างน้อย ได้แก่ การใส่ปุ๋ยรองกันหลุม เนื่องจากเกษตรกรรายย่อยคิดว่า เป็นเรื่องที่สิ้นเปลืองงบประมาณ ทำให้เสียเวลาในการปลูกต้นสักเพราะ ก่อนที่เกษตรกรจะทำการปลูกต้นสัก เกษตรกรต้องทำการเตรียมพื้นที่ก่อนการปลูก โดยได้กำจัดวัชพืช และไถดินเพื่อปรับพื้นที่ โดยได้ไถกลบเศษวัชพืชที่ยังคงเหลืออยู่ ถือเป็นการทำงานปุ๋ยให้แก่ดินจึงไม่จำเป็นต้องใส่ปุ๋ยรองกันหลุมอีก นอกจากนี้ เกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่ทำการขุดหลุมปลูกไม้สักที่ขนาดกว้าง ลึก ประมาณ 1 หน้ำจอบ ซึ่งเป็นขนาดที่เหมาะสมกับความสูงของกล้าไม้สักที่เกษตรกรเลือกซื้อ ซึ่งมีความสูงประมาณ 10-15 เซนติเมตรเท่านั้น แต่ในหลักทางวิชาการขนาดหลุมปลูกที่เหมาะสม คือ ขนาดประมาณ 2 หน้ำจอบ หรือประมาณ 20 x 20 x 20 เซนติเมตร เพื่อให้เหมาะสมกับขนาดกล้าไม้ที่



ความสูง 50–60 เซนติเมตรที่มีโอกาสในการรอดตายสูงกว่าขนาดเล็ก นอกจากนี้เกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่ไม่ได้มีการปลูกซ่อมต้นกล้าไม้สักที่ตาย เพราะทำให้เปลืองค่าใช้จ่าย เสียเวลาดำเนินการ โดยบางส่วนไม่ได้กังวลเรื่องปริมาณไม้สักที่จะได้รับ จึงคิดว่า การปลูกซ่อมเป็นเรื่องที่ไม่จำเป็น หลังจากที่เกษตรกรรายย่อยทำการปลูกต้นกล้าไม้สักแล้ว ส่วนใหญ่ไม่ได้ทำการใส่ปุ๋ยบำรุงต้นสัก เนื่องจากมีความคิดเห็นว่าเป็นต้นสักสามารถเจริญเติบโตได้ตามธรรมชาติ การใส่ปุ๋ยทำให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มเติม ซึ่งปุ๋ยมีราคาแพง สำหรับการปฏิบัติเพื่อป้องกันโรคและแมลง พบว่า เกษตรกรรายย่อยทั้งหมด ไม่ได้มีการป้องกันโรคและแมลงที่อาจสร้างความเสียหายแก่ต้นสัก เนื่องจาก มีความคิดเห็นว่าเป็นไม้ที่แข็งแรง ทนต่อสภาพแวดล้อม และแมลงได้ จึงไม่ต้องมีการจัดการเพื่อป้องกัน นอกจากนี้ การตัดขยายระยะ พบว่า เกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่ไม่ได้ดำเนินการตัดขยายระยะ เนื่องจากเกิดความเสียหายไม้ในแปลงปลูก อีกทั้งยังเห็นว่าเป็นการสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในการดำเนินการตัดขยายระยะ การวัดขนาดความโต ความสูงของต้นสัก พบว่า เกษตรกรรายย่อยทั้งหมด ไม่ได้ดำเนินการวัดขนาดความโตกับความสูงของไม้สัก เพราะ ไม่ทราบว่าจะต้องนำข้อมูลไปใช้อย่างไร และมีความคิดว่า การวัดความสูงเป็นเรื่องที่เกษตรกรไม่สามารถทำได้อย่างแม่นยำ และยังทำให้เสียเวลาในการประกอบอาชีพอื่น สำหรับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐหรือเอกชน พบว่า เกษตรกรรายย่อยทั้งหมดไม่ได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานรัฐ ซึ่งส่วนใหญ่ต้องการการสนับสนุนในเรื่องงบประมาณ เพื่อใช้ในการจัดการบำรุงสวนป่าไม้สัก จะได้นำงบประมาณดังกล่าวมาใช้ในการบำรุงดูแล และจัดการสวนป่าไม้สักของตนเอง นอกจากนี้เกษตรกรรายย่อยยังต้องการให้หน่วยงานรัฐสนับสนุนข้อมูลการจัดการสวนป่าที่ถูกต้อง โดยจัดเจ้าหน้าที่ให้คำแนะนำทั้งการปลูก และการจัดการเพื่อให้ไม้สักโตเร็ว และขายได้ราคา นอกจากนี้ ข้อมูลด้านการตลาดและราคากลางที่เป็นมาตรฐานในการซื้อขายไม้ควรเป็นเรื่องที่เกษตรกรรายย่อยควรต้องได้รับรู้ เนื่องจากปัจจุบันราคาการขายไม้สักส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับผู้รับซื้อ เกษตรกรรายย่อยจึงไม่มีเครื่องมือ หรือโอกาสในการต่อรองราคา

### อภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า ในพื้นที่อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน ซึ่งเป็นอำเภอเล็ก ๆ ที่ตั้งอยู่ตอนเหนือของประเทศ มีเกษตรกรรายย่อยจำนวนหนึ่งที่มีความสนใจปลูกไม้สัก ซึ่งในครั้งนี้ เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นเฉพาะเกษตรกรรายย่อยที่ทำการปลูกไม้สักในลักษณะสวนป่าเชิงเดี่ยวที่มีพื้นที่ไม่เกิน 10 ไร่ ปรากฏข้อมูลในการศึกษาโดยมีเกษตรกรรายย่อยกว่า 40 รายที่ทำการปลูกสวนป่าไม้สักในลักษณะดังกล่าว ส่วนใหญ่มีความคุ้นเคยกับการทำเกษตรกรรมร่วมอยู่ด้วย จึงทำให้มีพื้นฐานความรู้ในการปลูกและการจัดการสวนป่าไม้สักเบื้องต้น ซึ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า เกษตรกรรายย่อยมีคะแนนความรู้ และคะแนนการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งเกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่มีความเกี่ยวข้องกับรู้ว่าสภาพดินที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของไม้สักโดยอาศัยการสังเกต และเปรียบเทียบ แต่ในความเป็นจริงเกษตรกรรายย่อยอาจไม่สามารถเลือกพื้นที่ปลูกไม้สักที่เหมาะสมที่สุดตามหลักวิชาการได้ เนื่องจาก มีความจำกัดด้านการครอบครองที่ดิน และปัจจัยพื้นฐานด้านเศรษฐกิจ จึงทำให้เกษตรกรที่ต้องการปลูกไม้สักสามารถเลือกพื้นที่ในสภาพที่จำกัด เกษตรกรรายย่อยมีความรู้เกี่ยวกับการคัดเลือกกล้าไม้และรู้ว่าแหล่งที่มากกล้าไม้เป็นสิ่งสำคัญ แต่ในความเป็นจริงเกษตรกรมักจะมองข้ามและไม่ได้ปฏิบัติ เช่น การซื้อกล้าไม้จากแหล่งเพาะกล้า ที่มองเพียงแค่ว่าความสะดวกต่อการขนส่ง กล้าไม้มีราคาถูก และไม่ได้ทำการคัดเลือกกล้าไม้ด้วยตนเอง เพราะคิดว่า ไม่ได้มีความแตกต่างกันมากนัก การเตรียมพื้นที่ การขุดหลุมปลูก ซึ่งส่วนใหญ่มีการปฏิบัติ โดยเฉพาะการกำหนดระยะปลูก เช่นเดียวกับการลิดกิ่ง พบว่า เกษตรกรรายย่อยรับรู้ถึงประโยชน์และที่มาของการลิดกิ่ง แต่ในการปฏิบัติจริงกลับพบว่า มีการปฏิบัติเฉพาะในช่วงแรก หรือในระยะที่เกษตรกรสามารถเอื้อมลิดกิ่งได้ แต่เมื่อไม้สักมีการเจริญเติบโต ลำต้นสูงขึ้น เกษตรกรจะไม่ได้ทำการลิดกิ่งให้แก่ต้นสัก จึงให้

แสงแดดไม่สามารถส่องถึงพื้นดินได้มากเท่าที่ควร นอกจากนี้หลังจากที่มีการลิดกิ่ง เกษตรกรไม่ได้มีการดูแลรักษาบาดแผลส่งผลทำให้ลำต้นบริเวณที่มีการลิดกิ่งมีการเน่า หรือร่องรอยที่ไม่สวยงาม ส่งผลต่อความเปลวตรงของลำต้น การกำจัดวัชพืชก็เป็นอีกหนึ่งการจัดการที่เกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่ปฏิบัติมากในช่วงแรกของการปลูกสวนป่าไม้สัก แต่เมื่อระยะเวลาผ่านไป ไม้สักมีการเจริญเติบโตมากขึ้น เกษตรกรรายย่อยก็ไม่ได้มีการตัดหญ้า ซึ่งอาจมีเหตุผลในเรื่องงบประมาณ และไม่มีเวลาในการจัดการดูแล หากกล่าวถึงการใส่ปุ๋ยและการกำจัดแมลงศัตรูที่เป็นภัยต่อไม้สักแล้ว เกษตรกรรายย่อยไม่ได้มีการปฏิบัติในด้านดังกล่าว สืบเนื่องจากความคิดเห็นที่ว่า ไม้สักมีความทนทาน แข็งแรง ต่อโรคและแมลงอยู่แล้ว และไม้สักสามารถเจริญเติบโตได้เองตามธรรมชาติ จึงไม่ได้มีการดูแลในเรื่องดังกล่าว นอกจากนี้เหตุผลด้านงบประมาณและความสิ้นเปลืองเวลา กอปรกับการไม่มีความรู้ และความเข้าใจผิด เช่น การมองข้ามความสำคัญในการจัดการดูแลเพื่อการบำรุงไม้สัก การตรวจวัดการเติบโตของไม้สักในแปลง และมองว่าเป็นเรื่องที่ยุ่งยาก เกษตรกรไม่สามารถทำได้ด้วยตนเอง เป็นอีกหนึ่งสาเหตุที่ทำให้เกษตรกรรายย่อยไม่ได้มีการจัดการสวนป่าไม้สักที่แท้จริงและต่อเนื่อง ไม้สักที่เกษตรกรรายย่อยผลิตได้จึงมีขนาดเล็ก และขายได้ราคาต่ำ นอกจากนี้เกษตรกรรายย่อยไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลการตลาด เช่น ราคาในการซื้อขายไม้สัก กล่าวคือ เกษตรกรรายย่อยไม่สามารถรับรู้ถึงวิธีการในการประเมินราคา จึงทำให้เกษตรกรไม่สามารถประมาณการราคาได้ที่เกิดจากการทำสวนป่าได้ด้วยตนเอง จึงทำให้เกษตรกรขาดแรงจูงใจในการปลูกและการจัดการสวนป่าไม้สักเพื่อให้ได้ผลผลิตที่เหมาะสมกับระยะเวลาที่เกษตรกรรอคอย เกษตรกรรายย่อยขาดความตระหนักถึงข้อมูลในการจัดการสวนป่าไม้สักเพื่อหากมีการปฏิบัติอย่างแท้จริงจะทำให้เกษตรกรสามารถสร้างรายได้จากการลงทุนที่ยาวนานได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมตามโครงการชุมชนไม่มีค่าที่เกษตรกรรายย่อยจะมีรายได้ที่มั่นคงจากการทำอาชีพปลูกป่า ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับ อรุณี ภูแสวง (2553) ที่ระบุว่าผู้ปลูกสวนป่าไม้สักขาดความรู้ ความเข้าใจในการปลูกและการจัดการที่แท้จริง ส่วนใหญ่ไม่มีการตัดขยายระยะ และมีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ในการใช้ประโยชน์อย่างอื่น เนื่องจากการปลูกไม้สักต้องมีระยะเวลารอคอยผลผลิตที่ยาวนาน การเลือกตัดไม้สักออกขายที่อายุ 15 ปีจึงเป็นทางเลือกที่เกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่กำหนดหรือคาดว่าจะเป็นดำเนินการในอนาคต ทั้งที่จากการศึกษาของปิยมิตร แสงทอง (2556) ให้ความเห็นในทิศทางเดียวกับองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ภาคเหนือตอนบน (2561) ว่า ไม้สักที่มีอายุเหมาะสมและสามารถนำไปแปรรูปในอุตสาหกรรมไม้ควรมีอายุตัดพื้นที่ 30 ปี ซึ่งจะมีความคุ้มค่ามากกว่า ได้รับผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่มากกว่าตามขนาด และคุณภาพ

### ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ผลการศึกษาที่ได้จากงานวิจัยทำให้ทราบถึงระดับความรู้ในการจัดการสวนป่าไม้สัก และทำให้ทราบถึงระดับในการปฏิบัติด้านการจัดการสวนป่าไม้สักของเกษตรกรรายย่อย แต่เกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่ยังคงมีความคิดเห็นที่เข้าใจคาดเคลื่อนในวัตถุประสงค์ของการจัดการสวนป่าไม้สัก ทำให้ผลผลิตที่เกิดขึ้นอาจยังไม่มีคุณภาพเพียงพอต่อการผลิตสินค้าที่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มได้มากนัก ผลการศึกษาที่ได้จึงสะท้อนให้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากเกษตรกรรายย่อยอย่างแท้จริง ดังนั้น เพื่อให้ผลของงานวิจัยเป็นประโยชน์ จึงอาจมีการศึกษาในประเด็นต่าง ๆ เพิ่มเติม เพื่อให้สามารถนำไปสู่พัฒนาแนวทางในการจัดการสวนป่าไม้สักอย่างถูกวิธีแก่เกษตรกรรายย่อยในอนาคตได้ ดังนี้

1. ปัจจุบันไม่ค่อยมีการศึกษาเกี่ยวกับข้อมูลในการจัดการสวนป่าของกลุ่มเกษตรกรรายย่อย ผู้ซึ่งเป็นผู้ผลิตรายเล็ก ๆ แต่หากพิจารณาโดยภาพรวมทั้งหมด กลุ่มเกษตรกรรายย่อยทั้งหมดสามารถผลิตไม้และจะเป็นแหล่งผลิตไม้สักที่มีขนาดใหญ่ได้ หากไม่มีการศึกษาหรือไม่ได้ให้ความสำคัญ เราจะไม่รู้ฐานข้อมูลหรือ

รับรู้ปัญหาที่แท้จริงเกี่ยวกับการจัดการสวนป่าของเกษตรกรรายย่อย ดังนั้น จึงควรมีการศึกษาในพื้นที่อื่น ๆ เพิ่มเติม

2. งานวิจัยชิ้นนี้เป็นเพียงการศึกษาส่วนเริ่มแรกในระบบห่วงโซ่อุปทานไม้ ควรมีงานวิจัยที่ศึกษาต่อยอดเพื่อให้ครบทั้งกระบวนการ เช่น การแปรรูป การนำเคลื่อนที่ และระบบตลาดในการซื้อขายไม้

### เอกสารอ้างอิง

- ปิยมิตร แสงทอง. (2556). *การวิเคราะห์ทางการเงินของการปลูกสร้างสวนป่าไม้สัก*. กรุงเทพฯ: กรมป่าไม้.
- ส่วนปลูกป่าภาคเอกชน. (2553). *สัก*. กรุงเทพฯ: กรมป่าไม้.
- สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2561ก). *มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2561 เรื่อง ร่างกฎกระทรวง กำหนดให้ทรัพย์สินอื่นเป็นหลักประกันทางธุรกิจ พ.ศ. 2561*. สืบค้นเมื่อ 20 กรกฎาคม 2563, จาก [https://cabinet.soc.go.th/soc/Program2-3.jsp?top\\_serl=99329180](https://cabinet.soc.go.th/soc/Program2-3.jsp?top_serl=99329180).
- สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2561ข). *มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 18 กันยายน 2561 เรื่อง การขับเคลื่อนโครงการชุมชนไม้มีค่า*. สืบค้นเมื่อ 20 กรกฎาคม 2563, จาก [https://cabinet.soc.go.th/soc/Program2-3.jsp?top\\_serl=99329745](https://cabinet.soc.go.th/soc/Program2-3.jsp?top_serl=99329745).
- อรุณี ภู่อุดแสง. (2553). *การปลูกและการจัดการสักเชิงเศรษฐกิจ สำหรับเกษตรกรและภาคเอกชน*. กรุงเทพฯ: อักษรสยามการพิมพ์.
- องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ภาคเหนือตอนบน. (2561). *คู่มือการปลูกสร้างสวนป่า ปี 2561*. กรุงเทพฯ: องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้.